

Stanisław Gołub, Tomasz Dzieńkowski

Chełm, st. 148, ul. Kopernika 5/7

Informator Archeologiczny : badania 31, 283-284

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Chełmża, st. 28, gm. loco, woj. toruńskie - patrz: późne średniowiecze

CHEŁM, st. 4, Pl. Łuczковского

- nowożytna studnia miejska (XV (?) – XVIII w.)

Ratownicze badania, przeprowadzone przez mgr. mgr. Stanisława Gołuba, Tomasza Dzieńkowskiego. Finansowane przez Urząd Miasta Chełma.

Stanowisko funkcjonuje nadal jako nr 4 (dawny numer w systemie arabskim), w AZP nadano mu nowy nr 1E/X w miejscowości / 6 na obszarze.

Jest to nowożytna studnia miejska, datowana na XV(?) – XVIII w. Odkryto ją w 1985 r. i częściowo przebadano podczas prac, prowadzonych przez AGH z Krakowa. Szyb studni znajduje się pod nawierzchnią placu rynkowego i przecina jeden z korytarzy podziemi kredowych, zlokalizowanych pod Starym Miastem w Chełmie.

W wyniku obsunięcia górnych warstw zasypiskowych studni, pod nawierzchnią Pl. Łuczковского powstała kawerna. Badania prace ratownicze miały na celu wybranie warstw zasypiskowych z szybu studni, oczyszczenie ścian kutyh w kredzie, zabezpieczenie korytarza kredowego, który przeciął szyb. Zrekonstruowano dokładne położenie studni w obrębie rynku. Wydobyto materiał zabytkowy o chronologii XIII – XVIII w., kości zwierzęce, noże żelazne, monety srebrne.

Materiały z badań przekazano do Muzeum Chełmskiego w Chełmie, dokumentacja z badań znajduje się w PSOZ w Chełmie.

CHEŁM, st.40, Pl. Łuczковского

- ratusz miejski
- nawarstwienia kulturowe z XV-XX w.

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone przez mgr. mgr. Stanisława Gołuba i Tomasza Dzieńkowskiego. Finansowane przez Urząd Miasta Chełma i PSOZ.

Stanowisko funkcjonuje nadal jako nr 40 (dawny numer w systemie arabskim), w AZP nadano mu nowy nr 1E/XI w miejscowości / 6 na obszarze.

Jest to pozostałość nowożytnego ratusza miejskiego oraz zniszczone nawarstwienia kulturowe XV – XX w.

Założono 3 wykopy badawcze o powierzchni 10 m². Zlokalizowano relikty kamiennie – ceglano muru, szerokości ok. 1 m i przebiegu na linii E – W. Stopa fundamentowa znajdowała się na głębokości 4 m, a mur posadowiono na zasypisku studni miejskiej. Odkrycie to uznano z dużym prawdopodobieństwem za pozostałości ratusza miejskiego. Odślonięto także pozostałości piwnicy, stanowiącej relikw dobudowanej do muru ratusza kamienicy.

Dokumentacja z badań znajduje się w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie.

Materiały z badań przekazano do Muzeum Chełmskiego w Chełmie.

CHEŁM, st. 148, ul. Kopernika 5/7

- zabudowa z XVI-XX w.

Badania przeprowadzone przez mgr. mgr. Stanisława Gołuba i Tomasza Dzieńkowskiego. Finansowane przez inwestora prywatnego. Przebadano powierzchnię około 400 m².

Stanowisko funkcjonuje nadal jako nr 148 (dawny numer w systemie arabskim), w AZP nadano mu nowy nr w miejscowości oraz nr 7 na obszarze. Są to pozostałości wielowarstwowej zabudowy mieszkalnej murowano - drewnianej o chronologii XVI - XX w.

Badania prowadzono w obrębie wykopu budowlanego. Odślonięto pozostałości osadnictwa nowożytnego wraz z zabytkami ruchomymi w postaci ceramiki, kości zwierzęcych, szkła i metali. Najmłodszą fazę osadnictwa reprezentowały loszki bądź śmietniki wykładane drewnem, pozostałości murowanej piwnicy z wnęką, ślady zabudowy drewniano – murowanej w postaci murowanej kamienicy. Zadokumentowano dobrze zachowane nowe, nie znane dotąd odcinki korytarzy podziemi kredowych oraz piwnice – lochy wydrążone w kredzie, datowane na podstawie zasypisk na XVI – XVII

w. Odkryto obiekt gospodarczo – produkcyjny ze śladami drewnianej konstrukcji zadaszającej (dołek posłupowy), zawierający dużą ilość kafli płytowych polewanych oraz miskowych o okrągłych, dobrze wyodrębnionych dnach i trójkątnych wylewach, datowanych na XVI – XVII w. Była to prawdopodobnie pozostałość pieca do wypalania kafli i naczyń.

Materiały z badań przekazano do Muzeum Chełmskiego w Chełmie, dokumentacja z badań znajduje się w archiwum PSOZ w Chełmie.

CHEŁMNO, gm. Dąbie, woj. konińskie

- pałac nowożytny

Sondażowe badania wykopaliskowe w miejscu, gdzie znajdował się zniszczony w 1943 r. pałac, na terenie obozu śmierci w Chełmnie.

Obóz w Chełmnie powstał w celu uśmiercenia ludności żydowskiej w stworzonej przez hitlerowski okupanta jednostce administracyjnej tzw. Kraju Warty. Na usytuowanie obozu we wsi Chełmno wpłynęły przede wszystkim dogodne warunki lokalizacyjne i komunikacyjne. Wioska leżała przy drodze prowadzącej do Łodzi (około 70 km), z Kołem połączona była koleją wąskotorową. Samo Koło stanowiło ważny punkt komunikacyjny na szlaku kolejowym: Poznań - Konin - Kutno. W niewielkiej odległości od wsi (3-6 km) znajdowały się gęste tereny leśne. Przy wjeździe do Chełmna od strony Koła zlokalizowany był zaniedbany majątek, na który składały się: pałac, spichlerz, zniszczona oficyna i kilka budynków gospodarczych otoczonych parkiem. Dodatkowym elementem, który wpłynął na wybór tego miejsca, było usytuowanie majątku na wysokiej skarpie, cofnięcie zabudowań od strony drogi o około 150 m. Wszystko to pomagało maskować rozgrywające się tam dramaty. Teren ten dodatkowo otoczono z trzech stron ponad dwumetrowym drewnianym parkanem; od strony Neru wystarczyło ogrodzenie z metalowej siatki, ponieważ dziedziniec gdzie rozładowywano transporty zasłonięty był przez pałac i park.

Na potrzeby obozu przejęto leżący w pobliżu kościół (do przechowywania w pierwszym okresie funkcjonowania obozu rzeczy pomordowanych i w drugim okresie samych ofiar) oraz kilka sąsiednich budynków we wsi, skąd wysiedlono miejscową ludność. Obóz składał się z dwu części: terenu pałacu i przyległych budynków oraz polan w lesie, gdzie grzebano ciała ofiar.

Majątek (zabudowania i park), na terenie którego okupanci zlokalizowali obóz śmierci w Chełmnie obejmuje około 3,5 ha. Pierwotnie obok pałacu znajdował się spichlerz, zabudowania gospodarcze i zniszczona oficyna dworska.

Ruiny pałacu zostały częściowo uporządkowane i rozebrane w ramach zacierania śladów jeszcze w czasie funkcjonowania obozu. Na podstawie wywiadów z miejscową ludnością wiadomo było, że po wojnie zachowała się część piwnic z fragmentami bielonych tynków, na których zachowały się w kilku przypadkach jakieś ślady napisów. Okoliczni mieszkańcy zaczęli pozyskiwać z ruin materiał budowlany. Nikt nie potrafił określić co pozostało ze zniszczonego budynku. Teren pałacu został wyrównany, porósł krzewami i drzewami. Przez lata jedynym śladem rozegranej tu tragedii był niewielki obelisk z lakonicznym napisem w języku polskim i żydowskim „Miejsce uświęcone krwią tysięcy ofiar ludobójców hitlerowskich. Cześć ich pamięci” wzniesiony w 1957 r. przez gminy żydowskie z Łodzi i Włocławka w miejscu pochówku ostatnich ofiar.

W 1990 r. Muzeum Okręgowe w Koninie obok obelisku umieściło tablicę z informacją o tej części obozu. W 1995 r. Towarzystwo Przyjaźni Niemiecko-Żydowskiej z Hamburga w ramach upamiętnienia „ Drogi Śmierci „, wiodącej od dworca w Kole do Chełmna postawiło tu głąz z tablicami pamiątkowymi w językach polskim i niemieckim.

Aktualnie około 1/4 terenu, na którym stał pałac (południowo-wschodnia partia) jest w rękach prywatnych (Jadwiga i Kazimierz Pyszkowie). Stanowi go nieużytek usytuowany na samej krawędzi wysokiej skarpy, od pozostałej partii rozdziela go ogrodzenie z siatki drucianej.

Decyzją WKZ w Koninie obszar pałacu i przyległy teren majątku został wpisany do rejestru zabytków (nr rej. 509/250 z 8 sierpnia 1994 r.).

W 1945 r. w ramach zbierania materiałów dowodowych sędzia W. Bednarz przeprowadził w pobliżu pałacu badania w postaci kilku niewielkich sondaży. Dotychczas były to jedyne badania na tym terenie.